

GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

Commentaar van Hein van Gemert op de woordenlijst van Riek Jonkers- van der Putten, in Gemerts Heem, jrg. 26, 1984, nr. 4, p. 124 - 126, en jrg. 27, 1985, nr. 2, p. 56 - 61. Na het commentaar van Hein van Gemert op het materiaal van Mevr. Delisse in nr. 2, jrg. 28, 1986, volgt hier zijn commentaar op het materiaal van Riek Jonkers, althans op een gedeelte van dit materiaal. Aan de woordenlijst van Riek Jonkers heb ik vijf artikelen gewijd en op twee daarvan heeft Hein enig commentaar geleverd.

Commentaar op jrg. 26, 1984, nr. 4:

- aojtmèsse: ww, uitmesten. Iemmes aojtmèsse: Iemand de laatste cent afpersen. Aldus Riek Jonkers. Hein is het hier niet mee eens. Volgens hem betekent "aojtmèsse": iemand uitschelden of op zijn nummer zetten. De betekenis die Riek Jonkers opgaf, was voor mij nieuw, die van Hein van Gemert heb ik vaker in Gemert gehoord.
- bïst: zn, iemand die zich misdraagt. De bïst spanne: zich misdragen, oproer kraaien. Hein van Gemert schrijft: de bïst aojthange: héél veul fraete, zich onbeschoft gedragen aan tafel. Zoals ik al opmerkte in het desbetreffende artikel: Martien van der Wijst (Gemertse Woordenlijst) kent deze uitdrukking ook en geeft als betekenis: zich misdragen (p. 15).
- boerrevrungel: zn m, boerenkinkel. Volgens Hein van Gemert is " 'ne vrungel" iemand die bijna agressief omgaat met anderen, 'n vréngpaer, 'n vrénggejzer, 'ne vrèèler. In het vorig artikel n.a.v. het materiaal van Mevr. Delisse merkte ik al op dat "vrèèle" betekent: wringen (figuurlijk) en vervelend doen (G.H.28, 1986, 2, p. 56). 'ne Vrèèler zal dus een dwarsligger zijn.

bowr: zn m, boer. Ik gaf hier de uitdrukking van Riek Jonkers "Haj skèèjt 'r af az 'nem bowr van z'ne stront". Hein is van mening dat het moet zijn: "haj skeej d'r af....". Dat is volgens mij ook mogelijk maar het is de verleden tijd van "afskèèje" = ophouden. "Skèèjt" is dus de tegenwoordige tijd. In die mening wordt ik bevestigd door de Gemertse Woordenlijst van Martien van der Wijst, p. 11.

Commentaar op jrg. 27, 1985, nr. 2:

kløøte: zn m mv. Ik gaf hier de oorspronkelijke betekenis, nl. testikels, kloten. Hein schrijft hierover: "Dit woord is in oud dialect niet in verband te brengen met geslachtsdelen en wel om meerdere redenen. Met de clericale terreur die er in die tijd heerste, was het ondenkbaar dat zoiets in de omgangstaal, ook al was het (maar?) dialect, gebruikt werd". Ik denk dat Hein hier gelijk heeft. Zelfs als wij vroeger op de speelplaats van de lagere school schreeuwden: "Skupt 'm vûr z'ng kløøte", dachten wij beslist niet aan de oorspronkelijke betekenis; de uitdrukking betekende niet veel meer dan: geef hem een trap onder zijn kont. Heins mening wordt nog bevestigd door A.P. de Bont in Dialekt van Kempenland, Vocabularium, p. 307, s.v. klø.t: "de oorspronkelijke betekenis: teelballen is in alle verbindingen en zegswijzen verdwenen....." Het was niet ondenkbaar, herinner ik me nu om tegen een meisje te zeggen: "Ik skup ow vûr ow kløøte"! Mijn vader (84) bevestigt dit.

De Bont merkt bij dit woord nog op dat het een van de meest gebruikte woorden is in het dialect van Oerle. Ook Hein van Gemert geeft enige uitdrukkingen. Trouwens veel van wat De Bont opgeeft, kwam ook in Gemert voor, al was de uitspraak wat anders. Hein noemt:

kløøte: ww, prutsen, hobbyen, knutselen.

afkløøte: ww, ergens afvallen, van een stoel b.v. van een kind, of van het dak: "Haj kløøtte van 't dák af".

hénkløøte: ww, er mee leren leven, zoals dat nu heet.

N.B. Riek Jonkers gaf de uitdrukking: "'t Is wîr kløøte van d'n aawen eezel": er deugt weer niets van, het is weer niets waard. Hein van Gemert meent dat "Lindert Put", de vader van Riek dus, deze uitdrukking wel eens meege-

bracht kan hebben van de verschillende markten die hij met zijn bloemen bezocht, want in Gemert werd deze uitdrukking volgens hem niet gebruikt. Graag meer inlichtingen!

klótfæger: zn m, nietsnut. Volgens Hein is de betekenisomschrijving te algemeen: volgens hem ging het hier altijd om kinderen van rond de tien jaar of iets ouder, nooit om volwassenen. Het woord werd gebruikt als er een jongensstreek of kattedwaad was uitgehaald. Men zei: "Dè waore klótfægers", kwajongens, en ook wel alleen "vægers".

kont: zn v, achterwerk. Bij "haj hég 't már vûr 't zégge; haj zét de kont tígge de kleep" geeft Riek Jonkers als betekenis: hij heeft de macht, dus hij ligt altijd dwars. Hein geeft op: "haj verékt 't vórt", hij doet zijn eigen zin. Ik denk dat beide zegslieden hetzelfde bedoelen, de onenigheid wordt veroorzaakt door "haj hég 't már vûr 't ségge", vertaald met: hij heeft de macht. Deze uitdrukking had beter apart gegeven kunnen worden, want ze heeft verder niets van doen met "de kont tígge de kleep zétte". Hein heeft de uitdrukking "dór moette wérke dè ow kont krákt" nooit gehoord, maar wel: "wérke az 'm pèrt" -of- "wérke dè ge verékt".

kóp: zn m, hoofd. Riek geeft: "Frít owe kóp op dan kaande baojkspraeke", als spottende opmerking tegen iemand die alles beter weet. Hein vult aan: "Frít owe kóp op dan kaande skéngke (=beenderen) skejte". I.p.v. "kóp" werd volgens hem ook wel "kánnis" gezegd: "Hawt owe kánnis" : Hou je mond. "Frít owe kánnis fol èn hawt stil!"

kow: zn v, koe. Riek Jonkers gaf o.a. de volgende uitdrukking: "Die hé aen tow, nèt az de kóoster z'ng kow, die mōn graoze op de kërrehōf": die mag meer dan een ander. Volgens Hein is graoze geen Gemerts, wel "wèèje". " 'n Kow wèèjt".

krákaele: ww, bekvechten. Dit is geen Gemerts volgens Hein. Wel "stèchele". Kan iemand van onze lezers dit bevestigen?

limmeneere: ww, genieten van een barrel, volgens Riek Jonkers. Van der Wijst in de Gemertse Woordenlijst, p. 39, geeft: lawaai maken. Ik vond dat er nogal een discrepantie bestond tussen deze twee betekenissen en vroeg om inlichtingen. Hein van Gemerts betekenis ligt dicht bij die van Riek Jonkers: "zich te goed doen, genieten van spijs of drank". Hij tekent aan: "Als wij teveel suiker deden in

koffie, thee of zoiets, dan werd er gezegd: "Licht 'r nie te limmeneere". De Bont, p. 368, geeft: "feestvieren en pretmaken (niet zelden door halfdronken kerels in een herberg)". Volgens De Bont komt het woord van "illumineeren". Mijn vader (84) kent het woord in de betekenis die De Bont eraan geeft.

Lint: zn o, lint. De diej, die gî ðk roont mî smaal lint êm breej êëremoej. Volgens Hein van Gemert zei men dit alleen van "woonwagenvolk", zeker nooit van eerbare kooplui, zoals Nêl Mik (de Weduwe Van Oort) die een geregelde handel bezat met klanten. Voor "woonwagenvolk" gebruikte men ook de woorden: "roontlêppers" of "kisjesdraagers".

lulstaars: zn v, roddelaar. Hein van Gemert tekent hierbij aan dat het woord "staars" in Gemert "ster" betekent. Dat klopt; ik heb er al eens eerder over geschreven n.a.v. het woord "mêlkestaars", een bloem.

mééngt: o.t.t. van ménge, ww, mengt. Ge mééngt wêl, mâr ge bâkt nie! : je belooft wel veel, maar je volbrengt het niet. Woordspeling op "Ik méénde 't te doen mâr.." en ménge van deeg. Mééne is "van plan zijn".

Aldus mijn verhaal bij de uitdrukking van Riek. Hein zegt: "Ik ken alleen "mééne" als "menen", van mening zijn. "Hij geeft er een zinnetje bij waaruit moet blijken dat "mééne" niet "van plan zijn" kan betekenen: "Ik wê 't toen (=doen) mâr 't ching nie". "Méénde" in plaats van "wê" is hier onmogelijk, tekent hij in de kantlijn aan. Nu kan men in een kort artikel niet alles zeggen, maar misschien was het achteraf gezien toch beter geweest te vermelden dat "mééne" ook "menen", "van mening zijn" kan betekenen in het Gemerts. Op 10 september van dit jaar hoorde ik mijn vader (86) nog zeggen: Dien ínne, mán ik, wêrkte op de Kleus (=Huize Padua)". "Mán" is de ouderwetse vorm van "méén". Toch geloof ik dat mijn uitleg van het woord in de uitdrukking van Riek Jonkers klopt: Martien van der Wijst geeft nl. in zijn Gemertse Woordenlijst, p. 41, onder "mééne" (let niet op de spelling, hij bedoelt exact hetzelfde woord) als betekenis op: "serieus bedoelen". Hoewel Martien jammer genoeg voorbeeldzin geeft, zal hij wel gedacht hebben aan een zinnetje als: "Haj méént 't" (hij meent het, het is menens, hij bedoelt het serieus). "Serieus bedoelen" en "van plan

zijn" liggen dicht bij elkaar. Van Dalen geeft trouwens ook als een van de betekenissen van "menen" "van planzijn". De Bont tenslotte geeft uitsluitel. Op p. 391 zegt hij s.v. "mä.nə(n):"..... Zegsw. Hij mengt wel dikker(=vaker, meer) dät-ie nie bekt(gezegd van iemand die graag het ww. maene(n) gebruikt). Hij is wel vaker van plan iets te doen zonder dat-ie de plannen tenslotte uitvoert. Hij voegt hier tussen haakjes nog aan toe: "Uit dit gezegde met de vorm mengt mag men misschien besluiten, dat we ook hier een geval hebben van velarisering der dentale n tot ɲ.." mēllek: zn v?, melk. Hein tekent hierbij aan: "Wij kenden alleen "rōmme" in Gemert".

mēnse: zn m mv, mensen. Hein geeft een interessante afwijkende uitdrukking: "Az de zoon begeent te zākke, beginne lööjerikke te plākke":luie mensen schieten pas op als het al laat is. Riek Jonkers had:"As lööj mēnse hēl wōrre,dan kömt 'r wa te kiejke": als luie mensen plotseling actief worden, gaan ze er flink op los.

mont: zn m, mond. 'k Hēb 'm mont òv 'r 'n gēējt in gelaamt hē: ik heb een vreselijke smaak in mijn mond (na een drinkpartij). Hein tekent hierbij aan dat het volgens hem "'ne mond" moet zijn, zoals ik trouwens ook al opmerkte bij hetzelfde woord.

muggepis: zn m, zeer fijne motregen. Volgens Hein is motregen "stōfraege" in het Gemerts. Ik denk dat ik inderdaad beter als betekenis had kunnen geven"een heel klein beetje". Zoals het er stond lijkt het alsof motregen "muggepis" is in ons dialect, terwijl het alleen voorkomt in de uitdrukking "'t Raegent mār 'nem muggepis".

mūllepērt: zn o, molenpaard. Hein geeft als tweede betekenis "zwaar, dik, lomp wijf".

nārzicht: bn, vervelend, chagrijnig. Hein schrijft: "Komt van de Maaskant (Oeffelt, Haps),in Gemert "waorde segreñich". Mevr. Jo Otten en Mevr. Dien Scheepers kennen 't woord echter ook. Zijn er andere lezers die het woord kennen?

neuze: zn v mv, neuzen. Haj hē twae lööpende neuze èn 'n snōt-ōōch: hij is erg verkouden. Ik vond die twee neuzen aan één gezicht ook al merkwaardig,nog afgezien van het snot-oog, en Hein tekent hierbij aan: "twae lööpende öōge èn 'n snōtneus", maar ik achtte het niet geheel en al uitgesloten

dat de uitdrukking schertsend bedoeld was. In ieder geval heb ik ze letterlijk overgenomen van Rieks cassettebandje. N.B. Riek bevestigde later dat de normale uitdrukking soms schertsend werd omgekeerd, zoals "zeeteefke" voor theezeefje en "haj iz van de verkante kaer" (=homo-sexueel). pestôwer: zn m, pastoor. In Gemert wordt ook "pestôôr" gezegd, maar er is een minderheid die "pestôwer" zegt. Martien van den Boom heb ik het horen zeggen. Daarom schreef ik er bij: "Pestôwer" lijkt me ouder en wordt nog vaak gehoord bij mensen van boerenafkomst". Hein schrijft: "Is Helmonds (ook Boekel, Volkel), in Gemert alleen 'pestôôr' ".

Dat was het dan weer. Mijn hartelijke dank aan Hein van Gemert die de moeite heeft genomen het artikel nauwkeurig te lezen en die het niet gelaten heeft bij mondelinge kritiek maar ook de moeite heeft genomen een en ander op te schrijven. Zijn voorbeeld verdient navolging want 't "Gimmers" zit niet in één hoofd, maar in de hoofden van alle mensen die nog "Gimmers" (durven) te spreken!